

helâkin biraz tehiri ve inananların kurtulması konusundaki temennilerini Allah'ın elçilerine tekrarlar (Hûd 11/74). Hz. İbrâhîm'in meleklerle konuşmasının ayrıntıları Kur'an dışı İslâmî kaynaklarda yer almaktadır; benzer bir konuşma Tevrat'a göre Tanrı ile İbrâhîm arasında geçmiştir. Hz. İbrâhîm meleklerle, içinde 400 mümin bulunan bir yeri helâk edip etmeyeceklerini sorar ve oranın helâk edilmeyeceği sözünü alır. Ardından rakamı kademeli bir şekilde ona kadar indirir, fakat orada on mümin bile yoktur (Taberî, *Târîh*, I, 153; Fahreddin el-Râzî, XVIII, 29-30; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 119). Bunun üzerine melekler azap emrinin geldiğini, fakat Lût'un ve ailesinin kurtulacağını bildirirler (Hûd 11/76; el-Ankebût 29/31-32).

Melekler Lût'un yaşadığı yere gelince Lût daha önce hiç görmediği bu yabancıları evinde misafir eder. Bir taraftan da kavminin yapacağı kötülüğü düşünerek içi daralır (Hûd 11/77). Misafirlerden haberdar olan halk toplanıp evi kuşatır ve misafirlerin kendilerine teslim edilmesini ister. Lût kendisini misafirlerin yanında rezil etmemelerini, isterlerse kızlarıyla evlenebileceklerini, ancak misafirlerden vazgeçmelerini söyler. Fakat onlar Lût'a, başkalarının işine karışmaktan ve yabancıları evine almakta kendisini menettiklerini hatırlatarak isteklerini ısrar ederler. Lût, "Keşke size karşı koyacak gücüm olsaydı" diyerek sıkıntısını dile getirir (Hûd 11/77-80; el-Hicr 15/67-71). Bunun üzerine melekler Allah'ın elçileri olduklarını, kavminin kendisine ve ailesine zarar veremeyeceğini, geceleyin şehri terketmesini, sabaha yakın azabın geleceğini, karısı dahil kavminin helâk edileceğini bildirirler (Hûd 11/81). Öte yandan dışarıda evi kuşatan ve içeri girmeye uğraşan halkın gözlerini kör ederek (el-Kamer 54/37) onları evin çevresinden uzaklaştırırlar. Lût ve ailesi şehirden çıkar, sabaha karşı da şehrin altı üstüne getirilir, üzerlerine balçuktan pişirilmiş, kat kat taşlar yağdırılır ve Lût'un kavmi karısıyla birlikte helâk edilir (el-A'râf 7/83-84; Hûd 11/81-83; el-Hicr 15/65, 73-74; el-Kamer 54/37-39; et-Tahrîm 66/10). Kaynaklarda, Lût'un yaşadığı yer ve çevresinin altının üstüne getirilmesi sebebiyle "mü'tefikât" diye adlandırıldığı belirtilmektedir (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XII, 97-98).

Lût'un ısrarla misafirleri isteyen kavmine kızlarıyla evlenmelerini teklif etmesi, onların cinsî sapıklığı bırakarak kavminin kızlarıyla evlenmeleri veya kendisinin evli olmayan kızlarını nikâhlamaları

şeklinde yorumlanmaktadır. Çünkü kavminin yaptığını kötülük ve pislik olarak niteleyen Lût ailesi ahlâksız kavmi tarafından alay maksadıyla "temiz kalmak isteyen insanlar" olarak takdim edilmekte (en-Neml 27/56), diğer taraftan gayri meşrû ilişkileri bırakıp kızlarla evliliği tavsiye eden Lût bunun kendileri için daha temiz olduğunu belirtmektedir (Hûd 11/78).

Hadislerde Lût'un Hûd sûresinde yer alan temennisiyle (11/80) Lût kavminin yaptığı kötülüğü işleyenlere Allah'ın lânet edeceği ve onların öldürülmesi gerektiği bildirilmektedir (*Müsned*, I, 217, 300, 309; Buhârî, "Enbiyâ", 11, 15, 19; Müslim, "Fezâ'il", 152, 153). Lût ve kavmiyle ilgili olarak Kur'an ve hadis dışındaki İslâmî kaynaklarda yer alan çeşitli rivayetler (Sa'lebî, s. 80) çoğunlukla yahudi kaynaklarındaki bilgilere dayanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 217, 300, 309; Buhârî, "Enbiyâ", 11, 15, 19; Müslim, "Fezâ'il", 152, 153; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut 1980, VIII, 234-237; XII, 78-98; XIV, 41-47; a.mlf., *Târîh* (Ebü'l-Fazl), I, 153; Sa'lebî, *Arâisü'l-mecâlis*, s. 78-81; Fahreddin er-Râzî, *Mefatihu'l-gâyb*, Beyrut, ts. (Dârü ih-yâi't-türâsi'l-Arabî), XVIII, 29-30; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 119; Fîrûzâbâdî, *Beşâ'ir* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmiyye), VI, 55-56; J. Bonaccorsi, "Lot", *DB*, IV/1, s. 363-365; a.mlf., "Lot (Femme de)", *a.e.*, IV/1, s. 366; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Baroda 1938, s. 254-255; *Ancien Testament*, s. 72; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, X, 256-260; Mustafa Âsim Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 1993, s. 245-258; Cavit Yalçın, *Kavimlerin Helâki*, İstanbul 1996, s. 41-53; Cemallettin Sancar, *Kur'an'da Helak Olan Kavimler* (doktora tezi, 1996), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 70-79; Nuri Tok, *Kur'an'da Sünnetullah ve Helak Edilen Kavimler*, Samsun 1998, s. 110-113; L. Ginzberg, *The Legends of the Jews*, Baltimore 1998, I, 253-257, 291; L. Hicks, "Lot", *IDB*, III, 162-163; J. P. Harland, "Sodom", *a.e.*, IV, 395-397; "Lot", *EJd.*, XI, 507-509.

ÖMER FARUK HARMAN

□ TÜRK EDEBİYATI. Hz. Lût Türk edebiyatında şahsı, misafirlerini ağırlaması, yapılan tehditlere aldırmandan sonuna kadar onları himaye etmesi, karısının kendisine ve misafirlerine karşı davranışı, hanımının misafirleri ihbar etmesi ve söz dinlememesi sebebiyle taş kesilerek cezalandırılması, kavminin ahlâksız davranışları, onlara yaptığı nasihatler ve bu nasihatleri dinlemeyen kavminin cezalandırılması gibi konularda yoğunlaşmış kıssalar ve menkıbelerde daha çok dinî-didaktik eserlerde yer almış bir peygamberdir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinde Lût ile ilgili hikâyeler bulunmaktadır. Cinânî, *Cilâû'l-kulûb*'un "Der Mezzemet-i Sıfat-ı Muḡlîmî ..." başlığını taşıyan ve, "Gel ey kavmi Lût ile hem-kâr olan / Siyeh-rûy u bed-hûy u mekkâr olan" beytiyle başlayan beşinci bölümünde insanları Lût kavminin yaptığı ahlâksızlıklardan kaçınmaya davet eder. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin kaleme aldığı *Fuḡḡü'l-hikem*'in on üçüncü bölümü "Kelime-i Lûtiyye'de Mündemiç Olan Hikmet-i Melkiyye Beyanındadır" adını taşımakta ve Lût'un tasavvuf bakımından hikmet-i melkiyye ve hikmet-i kaderiyyeyi temsil ettiği anlatılmaktadır (Konuk, s. 51-79).

Neşâtî'nin manzum *Hilye-i Enbiyâ'sı* (İstanbul 1293), Dursunzâde Abdülbâki Efendi'nin mensur *Hilye-i Enbiyâ ve Cehâr-yâr-ı Güzin*'i (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 390), Nûrî mahlaslı bir şairin *Hilye-i Peygamberân*'i ile (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1715/5) aynı adı taşıyan, levhalar halinde düzenlenmiş, yazarı bilinmeyen mensur bir hilyede de (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1181) Hz. Lût'un hilyesine yer verildiği görülmektedir.

Lût'tan bahseden, İsrâiliyat dahil çeşitli kaynaklardan derlenmiş Türkçe tarihlerle kısas-ı enbiyâ türü eserler arasında Âlî Mustafa Efendi'nin *Künhü'l-ahbâr*'ının birinci bölümü, Kâtib Çelebi'nin *Takvîmü't-tevârîh*'inin birinci kısmı, Ramazan-zâde Mehmed Kudsi Efendi'nin *Mir'ât-ı Kâinât*'ının ikinci kısmı, Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin *Mir'âtü's-safâ fi ahbâr-i-enbiyâ'sı* ile Cevdet Paşa'nın *Kisas-ı Enbiyâ'sı* gibi eserlerde yer alan ilgili bölümler zikredilebilir (Cemiloğlu, s. XIV-XXI).

Divan ve halk şairleri şiirlerinde Hz. Lût'tan ve onunla ilgili hususlardan bahseden bazı beyitlere yer vermişlerdir. Yahyâ Bey'in, "Lût kavmi ki edip cürm ü günâh / Oldu gündend güne gümrâh-i tebâh" beyti bunlardan dendir. Aşık Talibî Kılıç'ın, "Lût'un kavmi çirkin işler işledi"; Ruhsa'tî'nin, "Cihan Lût kavmidir çoğaldı şimdi"; Canımoğlu'nun "Lût kavmine ateş yağdı semâdan"; Cemal Hoca'nın, "Lût'a bakın ibret alın bu sözden" mısraları ahlâksızlığın arttığını, bunların cezalandırılacağını ihtar eden örneklerdir. Huzûrî, "Köyün dönsün kavmi-i Lût'un gölüne" derken zulmedenlere beddua için Lût gölünü teşbih yoluyla zikretmekte ve günümüzde daha çok Ölüdeniz adıyla anılan bu mevkiin Türk-İslâm kültüründeki yaygın adını zikretmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cinânî, *Cilâü'l-kulüb* (haz. Mustafa Özkan), İstanbul 1990, s. 216-225; Neşâfî, *Hilye-i Enbiyâ* (haz. H. İbrahim Şener, *DÜİFD*, I [1983] içinde), s. 295; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Şerhi*, İstanbul 1974, VI, 733; ayrıca bk. İndeks; Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı – Selçuk Eraydın), İstanbul 1990, s. 51-79; İsmet Cemiloğlu, *XIV. Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiya*, Ankara 2000, s. XIV-XXI, 162-163; Nevin Akkaya, *Türk Halk Şiirinde Özel Adlar*, Balıkesir 1999, s. 133-134; ayrıca bk. İndeks; Mustafa Uzun, "Hilye", *DİA*, XVIII, 46; Nevzat Kaya, "Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi", a.e., XXIV, 382.

MUSTAFA UZUN

LUT GÖLÜ

(بحر لوط)

Günümüzde bir kısmı İsrail, bir kısmı Ürdün sınırları içinde kalan göl.

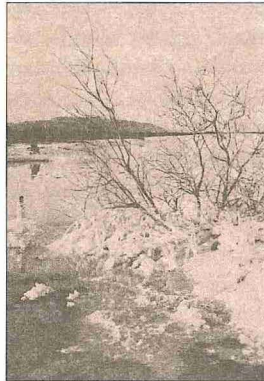
Müslümanlar tarafından Hz. Lût'a izâfeten Lut gölü / Lut denizi adıyla, Batılılar arasında da içinde ve kıyılarında canlı yaşamadığından (sadece gölü besleyen Ürdün / Şeria nehrinin ağzında yosun gibi bazı yeşillikler görülür) ve hakkındaki ölümcül efsanelerden dolayı "Ölüdeniz" anlamına gelen adlarla tanınır. Kitâb-ı Mukaddes ile çeşitli Grek, Roma, Bizans ve Arap coğrafyacı, tarihçi ve seyyahlarının eserlerinde coğrafi- tarihî konumuna ve fizikî özelliklerine göre Doğu denizi, Araba (Vâdilaraba) denizi, Sodom ve Gomore denizi, Sogar denizi, Altüst Olmuş göl, Tuz denizi, Zift denizi, Fena Kokulu göl ve Ölüdeniz mânâlarındaki çeşitli adlarla anılmıştır.

Lut gölü, üçüncü zamanın ikinci yarısında teşekkül etmiş Akabe körfezi-Vâdilaraba rift vadisinin devamı olan ve bir noktasında deniz seviyesinden 790 metreyi aşkın derinlikteki tabanı ile karaların en derin yerini oluşturan Gor (Gavr) çukurunun bir kesimine suların toplanmasıyla meydana gelen tektonik bir göldür. Doğu kıyısından çıkan ve "el-Lisân" (dil) denilen bir yarımada, gölü iki kesime ayırmakta ve derinliğin kuzeyde 410, güneyde sadece 10 m. kadar olduğu görülmektedir. Gölün suları yüzeyde % 288, dipte % 325 oranında tuzludur; dolayısıyla bu sulara yüzmek çok kolay fakat dalmak zordur. Gölün suları ayrıca yüksek oranlarda magnezyum klorür (% 102), sodyum klorür (% 79), kalsiyum (% 37) ve potasyum (% 15) klorürleriyle sodyum bromür (% 5) içerir. Dünyanın en tuzlu

suyuna sahip olan gölün kıyıları, Sodom'dan çıkarken arkasına bakan Hz. Lût'un karısının tuzdan direk haline gelmesi gibi efsanelerin (Tekvîn, 19/26) doğmasına yol açan çeşitli şekillerde billürleşmiş tuz kümeleriyle kaplıdır. Gölün suyunun terkindeki, canlı barındırmamasına ve fena kokmasına sebep olan maddelerin yanında yüzeyinde de yer yer bitüm toplanmakta ve klasik kaynaklarda, gölün Lacus Asphaltitis adıyla anılmasına yol açan bu maddenin Nabatîler tarafından onu mumyalama işleminde kullanan Mısırlılar'a satıldığı bilinmektedir. Bugün gölün suyu İsrail ve Ürdün kıyılarındaki arıtma tesislerinde ayrıştırılmakta ve içtiği kimyasal maddeler ya sanayide kullanılmakta ya da ihraç edilmektedir.

Kur'an'da çevresinde gelişen olaylara temas edilen, fakat adı verilmeyen Lut gölünün dinler tarihinde ve Kitâb-ı Mukaddes arkeolojisinde önemli bir yeri vardır. İşledikleri büyük günahlar sonucu altüst edilen Sodom ve Gomore şehirleriyle (bk. LÜT) Tevrat'ta adları verilen aynı döneme ait diğer şehirlerin araştırılması faaliyetleri arkeologlar tarafından henüz kesin sonuçlara ulaştırılmamıştır ve bu konudaki çalışmalar halen sürdürülmektedir. XX. yüzyılın ilk çeyreğinden beri devam eden bu çalışmalar sırasında 1946-1956 yılları arasında gölün kuzeybatı kıyısındaki Kumran harabeleri yakınında bulunan mağaralarda keşfedilen ve Lut gölü yazmaları veya Kumran mağaraları yazmaları denilen, milâttan önce II – milâttan sonra I. yüzyıllara ait Ârâmîce ve İbrânîce belgeler, Kitâb-ı Mukaddes tarihi ve Hıristiyanlığın kökenleri açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Nâsır-ı Hüsrev, Yâkût el-Hamevî, İbn Battûta, Mes'ûdî, Makdisî ve İstahrî gibi İslâm coğrafyacılarının "el-Buhayretü'l-müntine" (fena kokulu göl) ve "el-Buhayretü'l-maklûbe" (altüst olmuş göl) gibi adlar

Lut gölünün tuz kümeleri oluşmuş kıyısından bir görünüş

la bahsettikleri Lut gölünü Evliya Çelebi hac dönüşü sırasında görmüş ve "Buhayre-i Sidrem" başlığı altında anlattığı gölün sahillerinde yerleşim olmadığını, sadece bir kenarında bir cami ile bunun kible yönünde 200 evli bir köy bulunduğunu, burada oturanların müslümanlar, Ya'kübîler ve yahudilerden oluştuğunu söylemiştir. Aynı şekilde bugün de yaşama-ya elverişli olmaması sebebiyle gölün kıyılarında önemli bir iskâna rastlanılmakta ve çevrede daha çok sudaki kimyasal maddeleri değerlendirmeye yönelik faaliyetlerin sürdürüldüğü bazı küçük yerleşim merkezleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürücu'z-zeheb* (Meynard), I, 96; İstahrî, *el-Mesâlik* (Abdülâl), s. 13, 15, 56, 58; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsîm*, s. 17, 19, 22; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 516; Nâsır-ı Hüsrev, *Seyfernâme* (nşr. Schefer), Paris 1881, s. 17-18; İbn Battûta, *er-Rihle*, Kahire 1322, I, 38-39; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 555; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 516-517; C. Klein, *On the Fluctuations of the Level of the Dead Sea since the Beginning of the 19th Century*, Tel Aviv 1960 (Israel Water Commission, Hydrological paper, nr. 7); A. R. Millard, "Dead Sea", *The New Bible Dictionary*, Leicester 1976, s. 298-299; F. F. Bruce, "Dead Sea Scrolls", a.e., s. 299-301; G. Le Strange, *Palestine under the Moslems* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, s. 64-67, 286-292; Besim Darkot, "Lut Gölü", *İA*, VII, 91-93; R. Hartmann, "Baħr Lūt", *EF²* (Fr.), I, 961-962; M. Avi Yonah – E. Orni, "Dead Sea", *EJd.*, V, 1391-1396; J. Licht – F. E. Bruce, "Dead Sea Scrolls", a.e., V, 1396-1407.

MUSTAFA L. BİLGE

LUTF ALİ BEG

Lutf Ali Beg Âzer b. Âgâ Hân-i Begdilî Şamlû-yi İsfahânî (ö. 1195/1781)

Tezkire yazarı ve şair.

20 Rebülâhîr 1134'te (7 Şubat 1722) İsfahan'da doğdu. Beydili (Beğdili) adlı bir Türkmen kabilesine mensuptur. Adını, Oğuz Han'ın altı oğlundan üçüncüsü olan İldeniz'in oğlu Beğdili Han'dan alan kabile Cengiz'in saldırısı üzerine İran'a göç etmiş, bir kolu İran'da kalan kabilenin diğer kolu Suriye'de yerleşmişti. Lutf Ali Beg'in ataları Suriye kolundan oldukları için Şamlu (Suriyeli) diye tanınmışlardır. Lutf Ali Beg'in ailesi, Timur'un Suriye'deki Türk kabile ve aşiretlerini anayurtlarına döndürmek üzere beraberinde götürdüğü ve Erdebil'de Safevîler'den Şeyh Ali-i Siyahpûş'un isteği üzerine serbest bıraktığı Türkler'in arasındaydı. Aile bu tarihten